

ADATTÁR

GYULAI PÁL LEVELEI SZABÓ KÁROLYHOZ.

11.

Kolozsvár, jan. 15. 859.*

Kedves barátom !

Gróf Mikó köszönt s általam egy kérdést intéz hozzád. A te Kolozsvárra jövedeled idejét magánuton a hozzám írt leveled utján mind ő, mind mások tudják, de hivatalosan még nincs bejelentve a válaszmányba, mert az ilyesmi csak hivatalos levél alapján történhetik meg. Azért Mikó jónak látná, ha e levelem vétele után tüstént egy hivatalos levelet intéznél hozzája, melyben megírnád, mikor jössz, mi tartóztat s jövedeled idejére nézve a válaszmány beleegyezését kérnéd. Mikó e kívánsága csak a formáságért történik, a hivatalos rend kívánja így. Azért nehogy valami aggodalmat meríts belőle. Mike Sándor megérkezésed napjáig, a mit lehet igazít, s e héten ideiglenesen az olvasótermet is megnyitja a Gr. Kemény könyveire s a hirlapokra nézve, minthogy a Gr. Kemény könyveinek rendezett jegyzéke van.

Köszöntlek mindnyájakat s Mikóhoz írandó leveledet mielőbb elvárom,
barátod

Gyulai.

12.

Kolozsvár, mart. 12. 860.

Kedves barátom !

A kívánt pénzt, remélem, eddig megkaptad. Ne hozzon zavarba, hogy nem én küldöttem, hanem Brassai. Nekem nem volt; megemlítém Brassainak, hogy egy pár hétre szükségem volna 100 forintra. Kérdi mi czélra, s miután én baráti viszonyba vagyok vele, titokkép megmondottam neki a dolgot. A legszívesebben felajánlá a kívánt összeget, s minthogy különben is irni akart neked, magára vette a pénz elküldését is. A dolog köztünk maradt s a legtávolabbról sem vagy compromittálva.

Beadtad-e lemondásodat a nagy-enyedi tanárságról a fő-consistoriumnak? Ha még nem tetted, tedd meg mielőbb, mert ennek ez a rendje. Mulasztásodat gorombaságnak vennék.

* Téves 860. helyett.

Aztán az új választást addig ki sem írhatják, míg forma szerinti lemondásod nincs beadva. Szintén ily lemondó levelet kell küldened a nagy-enyedi gondnokságnak is. Kérlek, mihelyt soraimat veszed, ird meg e lemondó leveleket.

Szilágyinak mond meg, hogy a collegium könyveit küldje el tőled, az egész nem sok, könnyen elhozhatod. Kötelezvényét tüstént vissza fogom küldeni. Mond meg azt is neki, hogy értekezését várjuk; Mikó gróf elhíresztelte, hogy nagyszerű munkával fogja meglepni szegény, elhagyott hazáját.

Várva várunk, jőj, mihelyt csak teheted.

Aranyt köszöntöm; mond meg neki, hogy a nyáron nőmmel együtt meglátogatom.

Köszöntöm nődöt,

barátod *Gyulai*.

13.

Kolozsvár, ápril. 19. 860.

Kedves barátom!

Nemde csodálkozol, hogy utolsó leveledre csak most válaszolok? Megvallva az igazat, hirtelenében nem tudtam volt, mit és mit ne írjak. A muzeumegylet legbefolyásosb emberei, maga a választmány teljesen méltányolják családi bajaidat s egyetlen szóval sem rótták meg késedelmedet, azonban néhány alsóbb rendű egyéniség, nem ugyan nyilvánosan, hanem magánkörben egy kis zajt ütött s azt kezdte híresztelni, hogy a könyvtárnoksággal is úgy tész, mint az enyedi tanársággal, — húzod, halasztod s végre nem jösz el. Sem ezzel nem akartam ok nélküli aggodalmat szerezni, sem amazzal bátorítani késedelmedet. Magadra hagytalak, hogy minden nyomás nélkül cselekedjél körülményeid szerint. Tegnap örvendve olvasám gr. Mikónál, hogy Szent György napkor csakugyan eljössz — im helyrehozom mulasztásomat s irok neked.

Fennebbi soraim azt hiszem tökéletesen tájékoztatnak. Egyetlen okos ember sem vette rossz neven késedelmedet, habár óhajtotta is jöttödöt, mert minden tekintetben sokat várnak tőled. Az a néhány morgó ember azok közé tartozott, kik Finályra szavaztak volt s most késedelmedben szavazatok igazolását keresték. Nincs hát semmi baj, a legszivesebb indulattal vár a választmány s a Székely krónikáról irt értekezésed hire a legjobb hatást tette. Jónak látnám, ha ez értekezést megérkezésed után mindjárt felolvasnád s így mintegy ünneplésen beköszöntenél.

Szilágyinak mond meg, hogy a kívánt könyvet már utnak indítottam, az Apáczait illető adatokat pedig magam fogom elvinni Pünkösdben, mikor Pestről Kőrösre is ki fogok rándulni.

Nagyon szomorít Arany betegeskedése. Szegény János bár legalább fűvön tölthetné a nyarat. Köszöntsd nevemben

ezerszer s mond meg neki, hogy ha nem leszünk alkalmatlanok, nöm és én Pünkösdben látogatására megyünk.

Az ég áldjon! Adjon isten nődnek szerencsés felszabadulást!
Barátod Gyulai

14.

Kolozsvár, jun. 23. 1862.

Kedves barátom!

Vettem leveledet s a miben megbíztál mindent eligazítottam. Ide zárva veszed nőd levelét s meg egy mást, mely a tegnapi postán érkezett. Egy borítékba tettem az egészet s nődnél pecsételtem le.

Nőd, hála Istennek egészséges, mióta elmentél többször voltam nála, valamint Sáminé is. Tegnap a zeneexamenünkön fenn volt a gyermekekkel együtt. Hogy örvendettek a gyerekek a trombitáknak, képzelheted.

Leveled éppen akkor érkezett, midőn Sárkányhoz indultam bucsu lakomára. Sokan voltak ott Brassai, Finály, sat. Felolvastam a levél általános érdekű részét s egy poharat itttunk a felfedezés öröme s a te egészségedre. Mindamellett nem állhattam meg, hogy őszinte örömben egy malitiosus megjegyzést ne tegyek reád. Mondottam, Károly kezd erdélyi emberré válni, azt írja, Erdélyben, a régi könyvek hazájában, tehát hátrább az agarakkal Magyarország alföldestől. Azt hiszem ez utolsó malitiát megbocsátod s talán szívesebben, mint a többit.

Mikó gróf már elutazott, neki nem tehettem jelentést a dologról, hanem fogtam magam s leveledet felküldöttem Aranyinak, hogy csütörtöki számában az ujdonságok közt tegyen egy kis előleges közlést róla. Egy pár sor nem árt előlegesen is, úgy is a te Korunkbeli cikked tüzetes lesz s Pesten egyszerre fogják olvasni az Arany előleges közlésével. Ugy-e nem haragszol meg érte?

Krizának nem szólottam semmit. Ha valami kitünőt kapsz, küld Aranyinak, s általában inkább nekünk gyűjts. Kriza úgy is elég gazdag, mi pedig versek dolgában kivált szegények vagyunk. Elég lesz, ha neki csak egy pár darabot adsz, különben is neki elég módja lesz még gyűjteni, de nekünk Pestről kevesebb. Ha valami balladát kapnál kivált küld egyenesen a Szépirodalmi Figyelő számára.

Az ég áldjon édes Károly, ez utolsó szavam hozzád Erdélyben, de nem az életben. Mi még sokszor fogunk egymással érintkezni s azt hiszem mind végig megtartjuk azt a tiszta barátságot, mellyel egymáshoz már évek óta viseltetünk. Bocsáss meg gyerekes kérdéseimért, s emlékezz és számíts rám mindig mint hü barátodra.

Az ég áldjon barátod Gyulai Pál.
Az Aranyinak ígért cikkekről ne feledkezzél meg.

Kedves Barátom!

Megbocsáss, hogy leveledre ily későn válaszolok. Életemben soha sem voltam annyi sokféle dologgal elhalmozva, mint most. Egy része apróság az igaz, de úgy kifárasztja az embert, hogy mindent halaszt, mit csak halaszthatni s elvégre is kiköpi belőle.

Úgy tudom, hogy Pfeifferrel dolgaid rendben vannak. Kéziratodból megmutatta nekem és Csengerynek azt a helyet, mely kétes volt: vajon a censura átbocsátja-e? Csengery úgy javította, hogy semmi baj ne legyen. Itt most nagyon szoros a censura. A „Részvét könyvé”-t is lefoglalták, nem csak ártatlan, hanem oly, úgy szólva, pecsovich sorokért, melyeket Eötvös a Kisfaludy-társaságban nem mert felolvasatni, mert félt, hogy a közönség morogni fog. Anakreon-dalodat vettem volt s köszönöm. Megmutattam Aranynak, neki is tetszett. Ki is adtam volna a Részvét könyvébe, ha Bérczy novellája ki nem szorítja. Ő négy ív novellát ígért volt s én e szerint szerkesztettem a könyvet, azonban novellájából hat ívnél is több lett, mi aztán kiszorított egy csoport verset. A jövő évi folyamban kiadom, annyival inkább, mert akkor a klasszikus irodalomból még más fordítmányom is lesz.

Benkő Károly folyamodását s a te ezt illető leveledet vettem. Előterjesztém a választmányi ülésben. A választmány e folyamodásra nem adhatott kielégítő választ, mert Benkő azért segélyt, hogy irodalmi munkásságát az anyagi gondoktól menten folytathassa. Ily esetekre nem szól a szabály, s csak betegségről, tehetetlenségről, s inségről emlékszik. Azonban elhatározták, hogy e derék férfiun mindenkép segíteni fognak, s nekem kötelességemmé tették, hogy írjak neki egy nem hivatalos levelet s szólítsam fel arra, hogy írjon egy más folyamodást, melyben fölhozván azon csapásokat, melyek közelebbről érték s megemlítvén gyöngélkedését, kérjen az egylettől kamat nélküli kölcsönt, mit az egylet örömeit megad. E kamat nélküli kölcsön nem rendes segély, s tulajdonkép nem is kölcsön, mert nem várják visszafizetését, inkább csak cím, hogy oly embereket segítsenek, kik nem tartoznak az alapszabályok által kijelölt kategóriákba, de mégis a választmány belátása szerint segélyezendők. A gyűlés után egy pár nappal halála hírért vettük szegény Benkőnek. Mindjárt jelenttem az elnököknek, kik azt mondták, hogy a jövő ülésen szóba hozzák. Szóba is hozták s nekem most már azt tették kötelességemmé, tudakozzam meg: maradt-e Benkőnek özvegye, vagy férjhez nem ment leánya, vagy még nem végzett fia. Kérlek hát járj utána mindennek s tudósíts engem mielőbb. Bár pénztárunkat számos árva és özvegy terheli, de a Benkő

özvegye, vagy árvája lesz az első, ki segélyben fog részesülni, már csak azért is, mert Erdélyből senki sem részesül segélyben s a választmány ez okra is súlyt helyez.

Mihelyt tudósításodat vettem, bővebben írok az ügyről mind neked, mind Mikó grófnak, kit alkalmasint föl fognak szólítani, mint az egyesület alapító tagját, hogy mennyit gondol ajánlandónak Benkő özvegye vagy gyermekei számára.

Nőm köszönti nődet és gyermekeidet. Én ezerszer üdvözöllek többi jó barátaimmal együtt A politikai hírekről is akartam valamit írni, de ezt Sáminak írom meg.

Az ég áldjon! barátod: *Gyulai.*

Arany várja az ígért cikket. Csengery szintén.

16.

Pest, aug. 15. 863.

Kedves barátom!

Czikked ügyében mindent megtettem, a mit csak megtehetni. Csengery azt mondta, hogy két füzeté aug.—szeptember már szerkesztve van s nem tudja fog-e folyni a jövő évben szemléje. Elhoztam tőle, mivel pénzt a légyjobb esetben is csak októberben ígért. Vittem a Pesti Napló-hoz. Kemény jelenleg nincs Pesten. Helyettese azt mondta, hogy Kemény visszajöttéig hagyott elég tárczát: sneki rendelkezése alatt egy krajezár sincs a tárczát illetőleg. Ezzel elmentem Pákh Alberthez s kértem vegye föl a „Magyar ember könyvtára” második füzetében. Ő ígérte s nagyon örvendett, hogy némi szolgálatot tehet neked. Azonban tegnap hozzám ízen, hogy nyomdába akarván adni a cikket, elolvasta s úgy találta, hogy censurái akadályt fog előidézni oly vállalatnál, mint az övé. A cikk t. i. Gallicziát is úgy emlegeti, mint amelyhez Ausztriának nincs joga sat. Ilyesmi legfeljebb szorosan tudományos folyóiratban mehet, de nem oly népies és nagy-közönségű vállalatban, mint az övé, hol izgatásnak tűnhetnék föl. Mondottam neki jól van, küldj hát Károlynak 30—40 forintot, majd ledolgozza. Erre azt felelte szívesen adna, de Heckenast nincs itthon s pénztárnoka csak correctura ivekre bázirozott utalványt fizet ki. Ekkor a cikket az „Ország Tükré”-hez vittem el s maig is ott van, talán holnap kapok reá választ.

A mi a Benkő családot illeti, csak annyit írhatok, hogy az ügy tárgyalás alatt van, ki van adva véleményadás végett. Nem lévén pénztárunkban jelenleg pénz, a mit az évnegyedes jelentésből is olvashatni, a választmány odautasította a véleményadásokra kinevezett állandó bizottmányt, hogy a jövő évi budgetet úgy készítse, hogy a Benkő családnak, az özvegynek minden esetre évdíjt határozzon meg a jövő évre, ha másképp nem lehet, inkább kevesbitse az olyanok évdíjait, kik jobb állapotban vannak. Szóval a dolog így áll: pillanatnyi segélyre nincs pénzünk, mert a kamatokat nem fizették be mind, évdíjt csak a

jövő évre lehet adni az új budget készítéskor. Ezt add tudtára az özvegynek hozzá téve, hogy mihelyt határozott végleges határozatot hoznak ügyében, tüstént hivatalosan tudósítani fogom általad.

ÉdesKároly ne haragudjál reám, hogy csak a mulaszthatatlanokra szorítkozva írok neked s ezeriben egyszer. A Vörösmarty kiadás megöl. Mindennap két ívet kell revideálnom s összevetnem a régi kiadásokkal, e mellett a Koszoru, feleségem betegsége, drámabírálás, tanítói, írói segélyegylet annyira igénybe veszik időmet, hogy egészen oda vagyok. Azonban vége lesz már ennek a Vörösmartynak is őszi vége felé s ismét hű barátod lehetek,

barátod

Gyulai Pál

Köszöntöm nődet, Sámit, Ladányit, Brassait. Gyergyainak mond meg, hogy 1863-ra a napokban fogják szétküldeni a Kisfaludy-társaság könyveit. A mit ő nem kapott meg, azt még senki sem kapta.

(Folytatjuk.)

Közli: *Dr. György Lajos.*